

Съчинения
на
М. С. Дринова

издава

Българското Книжовно Дружество въ София

подъ редакцията на

Профес. В. Н. Златарски

Томъ I.

Трудове по Българска и Славянска история

София
Държавна Печатница

1909

Даръ станиниста на мойъ уваженъ
учителъ и приучителъ - Г-на М. Дринова

Трудове

на миломо си дѣте Крумога въ паметъ
на прѣдштваванешо му въ III-ти програмъ

М. С. Дринова

жакети класъ. Машко му
Свищовъ 1918
1 Юли.

ПО
1.5

Дриновъ

Българскъ и Славянскъ история

г. 8. Дриновъ

ДИМИТРЪ СВ. СВИЩОВЪ

А. Д. СВИЩОВЪ

СВИЩОВЪ

Свищовъ
1918 авг. 25.

А.

Дриновъ

София

Държавна Печатница

1909

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

Handwritten scribble or signature

Mr. Lyman

Съдържание.

	Страница
1. Погледъ върхъ происхожданието на българскій народъ и начало-то на българска-та исторія	1— 69
Къмъ читатели-тѣ, стр. 5. — I. Древни-тѣ жители на Балканскій полуостровъ; тѣхно-то постъпенно омалаяване; опустяването на Балканскій полуостровъ въ 5-тій вѣкъ слѣдъ Р. Хр., стр. 7. — II. Заселването на Балканскій полуостровъ съ нови жители, Славене; Географически прегледъ на тѣхно-то тамъ размѣстване въ 6-тій и 7-мій вѣкъ слѣдъ Р. Хр., стр. 16. — III. Дохождане-то на Аспарухова-та дружина на Балканскій полуостровъ, основаніе-то на Българско-то царство; начало-то на сегашній Български народъ. Погръчване-то на нѣколко Славенски племена; происхожданието на сегашни-тѣ гърци, стр. 31.—IV. Още нѣколко доказателства, които потвърдяватъ вышензложено-то мнѣніе за происхождане-то на нашій народъ, стр. 44. — V. Краткъ прегледъ на нѣколко теоріи за происхождане-то на нашій народъ, стр. 57.	
2. Нови паметници за историята на Българетѣ и на тѣхнитѣ съсѣди	71—112
3. Отецъ Паисій, неговото време, неговата история и ученицитѣ му	113—137
4. Заселеніе Балканскаго полуострова Славянами	139—316
I. Очеркъ древнѣйшей этнографіи полуострова. Были ли тамъ Славяне до Р. Хр.? стр. 143. — II. Время появленія Славянь, стр. 183. — Славяне и Восточная Римская Имперія съ половины IV до половины VII вѣка, стр. 227. — IV. Славянскія поселенія на полуостровѣ въ половинѣ VII-го вѣка. Выводы и ихъ подтвержденіе, стр. 273.	
5. Началото на Самуиловата държава	317—364
Прѣдговоръ, стр. 319. — I. Раздѣлене на Българското царство въ царуването на царь Петра, стр. 321. — II. Русско-византийската война въ България, стр. 329. — III. Русско-византийската война и нейнитѣ сѣтнини сж закачили токо источнитѣ български области, стр. 345. — IV. Българо-византийската война отъ 976 г. до 981. Какъ трѣбва да се гледа на тая война? Нѣколко бѣлѣжки за състоянието на западното Българско царство до възцаряването на Самуила, стр. 357.	

6. Южные Славяне и Византия въ X вѣкѣ 365—520
 Предисловіе, стр. 367. — I. Болгарія въ первой четверти X вѣка, стр. 371. — II. Взглядъ на древнѣйшую исторію Хорватовъ, Сербовъ и Южно-Далматинскихъ Славянъ; ихъ положеніе въ первой четверти X-го вѣка, стр. 404. — III. Царствованіе Петра Симеоновича. Богомилы. Государственное устройство. Раздѣленіе Болгарскаго царства, стр. 431. — IV. Русско-Византійская война въ Болгаріи. Начало Самуиловой державы, стр. 460. — V. Хорваты, Сербы и Южно-Далматинскіе Славяне въ послѣднихъ трехъ четвертяхъ X-го вѣка, стр. 489.
7. Историческо освѣтленіе върхъ статистиката на народноститѣ въ источната часть на Българското княжество 521—548
8. Още нѣколко бѣлѣжки за Паисія и за неговата история 549—562
9. Имали ли сѣхъ сѣрбитѣ нѣкои колонии и нѣкою трайна власть въ Македония прѣди XIII. вѣкѣ? Какъ сѣхъ се наричали Славянитѣ, които населявали Македония прѣди тая епоха 563—579
10. О нѣкоторыхъ трудахъ Димитрія Хоматіана, какъ историческомъ матеріалѣ 581—629
 I. Начало архіепископствованія Димитрія Хоматіана; время написанія его писемъ къ севасту Григорію Камонѣ, севасту Іоанну Плиту, епископу Крои и къ сербскому Великому жупану. Значеніе этихъ писемъ для исторіи Сербіи, Эпира и средней Албаніи, стр. 583. — II. Послѣдніе годы архіепископствованія Димитрія Хоматіана, его письмо къ Мануилу Комнину Дукѣ, синодальное рѣшеніе по дѣлу солунскихъ архонтовъ, трактатъ по наслѣдственному праву. Оправдательное слово Сервійскаго епископа къ патріарху Герману. Новая данія для исторіи политическаго и церковнаго разрыва между Никейской имперіей и Эпирско-Солунскимъ государствомъ. Время уничтоженія Латинскаго королевства. Споръ двухъ солунскихъ гражданокъ о виноградникѣ въ „Оградахъ“ и пр., стр. 606.
11. Реферати и дребни статьи 631—644
 I. Новъ паметникъ за Българската история, стр. 633. — II. По въпроса за названіето на Пловдивъ, стр. 639. — III. По що и отъ кога сегашната Българска столица е наречена София, стр. 642.
12. Дополненія къмъ ст. „Погледъ върхъ происхожденіе-то на българскій народъ и начало-то на българска-та исторія“—645—663
 Показалець на собственитѣ имена 665—685

Имали ли сж сърбитѣ колонии или нѣкоя власть
въ Македония прѣди XIII. вѣкъ?

Какъ сж се наричали славянитѣ, които населявали
Македония прѣди тая епоха?

(Изъ „La Macédoine au point de vue ethnographique, historique et philo-
logique. Par Ofeïcoff. Philippopoli 1887, pag. 158—187).

Имали ли сж сърбитѣ нѣкои колонии и нѣкоя трайна властъ въ Македония прѣди 1282 година? Какъ се е наричало дотогава туземното славянско население?

„И до днесъ сѣрбіе и порицають бѣлгаровъ ѿ безсміе

И до нынѣ некои ѿ нѣхъ вадатъ новесма и кѣтатъ исторіи и речи праздни“

(Думи на македонца Паисий 1762).

Византийскитѣ императорѣ Константинѣ Багренородни, който е живѣлъ въ X. вѣкъ, е първиятъ отъ старитѣ писатели, който ни е оставилъ бѣлѣжки и свѣдѣния малко-много подробни за първоначалната сръбска история. Въ едно отъ съчиненията си, писано около 950 година, той излага доста подробно положението на сърбитѣ отъ негово врѣме, както и земитѣ, които тѣ тогава сж населявали. Отъ това любопитно описание става твърдѣ ясно, че въ X. вѣкъ сърбитѣ сж населявали на Балканския полуостровъ слѣднитѣ области: днешна Херцеговина, Черна гора и Босна, западната часть на днешното Сръбско кралство, Ново-пазарския пашалѣкъ и Призренския санджакъ. Константинѣ Багренородни привожда сжщо нѣколко кратки бѣлѣжки за врѣмето и начина на сръбското настаняване въ посоченитѣ области. Споредъ неговитѣ думи, сърбитѣ сж живѣли отначало въ Бѣла-Сърбия, която е обемала днешна Галиция и съсѣднитѣ области. Въ VII. вѣкъ на нашата ера, половината отъ жителитѣ на Бѣла-Сърбия напуснали старата си територия и се прѣселили въ Византийската империя. Императорѣ Ираклий (610—641) ги приелъ добрѣ и имъ позволилъ да се настанятъ въ Солунската областъ въ едно мѣсто, което оттогава и поради това било наречено Сървия (сегашния градъ Селфидже, разположенъ по брѣга на р. Бистрица или Индже-кара-су). Обаче, това мѣсто не се аресало на сърбитѣ, които намислили да се върнатъ въ прѣ-

дипната си земя, Бѣла-Сърбия, закъдѣто тѣ били вече потеглили съ дозволенieto на императора Ираклия. Но слѣдъ като прѣминали Дунавъ, тѣ се разкаяли и при посрѣдството на византийския управител на Бѣлградъ искали друго мѣсто за поселение въ империята. Въ това тъкмо врѣме западната част на Балканския полуостровъ, дѣто се намиратъ горѣспоменатитѣ области, била пуста, тъй като прѣдишнето римско население било разпрѣснато поради нахлуванията на аваритѣ. Императоръ Ираклий прѣдложилъ на сърбитѣ да се поселятъ въ тая ненаселена страна; тѣ се съгласили на това, като се задължили въ сжщото врѣме да се подчинятъ на византийския императоръ. Така разказва Константинъ Багренородни за способа, по който сърбитѣ се прѣселили на Балканския полуостровъ. Въ всѣки случай трѣбва да се забѣлѣжи, че сърбитѣ (Σέρβλοι) получили националното си име отъ латинската дума *servus* (слуга, робъ), което било дадено сжщо и на общата царвули (σέρβουλα), съ които се обували слугитѣ и изобщо проститѣ хора — царвулановцитѣ (τσερβουλιάνοι). Съ подобни бѣлѣжки Константинъ Багренородни се стареа да докаже, че сърбитѣ били единъ робски народъ, който се намиралъ подъ властѣта на ромейския (византийския) императоръ. При тия етимологически тънкости на Константина Багренородни естествено възниква въпросъ да се знае, дали неговиятъ разказъ за прѣселението на сърбитѣ въ Солунската област не е билъ заразенъ отъ нѣкоя „тънкостъ“, подобна на оная, съчинена за името на града Сервия (Селфидже). При това нѣкои сегашни историци тъкмо по тоя начинъ разгледватъ тоя разказъ на Константина, разказъ, който, трѣба да си го кажемъ, не се подкрѣпя отъ никакво историческо свидѣтелство. Обаче сръбскитѣ писатели, които доказватъ, че Македония е отъ старо врѣме сръбска страна, приематъ въпросния разказъ като важно свидѣтелство и го взематъ за основа на своята старо-сръбска теория, като си позволяватъ да правятъ отъ това заключения съвършено неумѣстни. Тѣ твърдятъ тъкмо, че когато въ VII. вѣкъ, въ царуването на императора Ираклия, сърбитѣ се прѣселили въ днешна Македония, много отъ тѣхъ останали („пуно сербалја“ — много сърби) и се слѣли съ туземнитѣ словѣни, които тѣ ужъ посърбили. Така оттогава, т. е. отъ VII. вѣкъ, ужъ се образувалъ езикътъ на македонскитѣ словѣни, който, споредъ твърденията на тия писатели, е сръбски диалектъ.

Напразно било би да се взема човѣкъ да опровергава подробно тѣй лошо обосновани заключения. Доста ще бѣде за насъ да отбѣлѣжимъ, че ония, които приематъ за исторически точна първата половина на Константиновия разказъ, за който ние тукъ говоримъ, нѣматъ никакво право да отхвърлятъ или унищожаватъ въ него втората половина, въ която тъкмо е казано, че Македония (Сервийскитѣ окрѣгѣ) не се аресала на сѣрбитѣ, поради което тѣ побързали да излѣзатъ отъ тамъ и да се прѣселятъ въ сѣверната частъ на Балканския полуостровъ. Ако нѣкои сѣрби бѣха останали въ Македония прѣзъ врѣмето на това митическо сѣрбско прѣселение въ Солунската областъ, ние щѣхме неизбѣжно да намѣримъ тамъ поне нѣкой споменъ; обаче подобенъ споменъ не съществува нийдѣ¹⁾; самъ Константинъ Багренородни, който е знаелъ, колко и какви словѣни е имало въ негово врѣме (въ X. вѣкъ) на Балканския полуостровъ, ясно ни говори, че въ днешна Македония е съвсѣмъ нѣмало сѣрби. Това потвърдяватъ и други стари писатели, грѣцки, латински, арабски и словѣнски, които споменуватъ за сѣрбитѣ и тѣхнитѣ живѣлища. Словѣнското население въ Македония е носило около X. вѣкъ нѣколко отдѣлни имена: Бързаци, Струменци, Смоляне, Ринхини, Сагудати, Драговичи и др., или само общото си име Словѣни, както се наричало първоначално словѣнското население на Тракия и на Мизия. Въ VII. вѣкъ въ мизийска Словѣния биде основана българската държава, къмъ която прѣзъ VIII. и IX. вѣкъ били присѣединени малко по-малко другитѣ Словѣнии на Балканския полуостровъ, — тракийска и македонска Словѣния. Оттогава въ всичкитѣ тия три Словѣнии старитѣ племенни названия почнали малко по-малко да изчезватъ и да се замѣстятъ съ името Българи. И за отбѣлѣзване е, че това общо име биде заякчено по единъ особено бързъ и особено траенъ начинъ между македонскитѣ словѣни. Това е доказано съ много исторически свидѣтелства, за които ще говоримъ по-нататкъ. Тукъ ние ще се спремъ само на слѣдния фактъ.

¹⁾ Вече това обстоятелство, че горѣ-споменатитѣ сѣрбски писатели разправятъ за извѣстни сѣрбизми, които сж били въведени въ езика на македонскитѣ словѣне отъ VII. вѣкъ, е доста да докаже, че тия писатели не знаятъ абсолютно нищо за историята на словѣнскитѣ езици изобщо, и за историята на македонскитѣ диалекти въ частностъ. Ние ще имаме случай да докажемъ на друго мѣсто, колко фантастични сж подобни тънкости относително македонския диалектъ и относително това, което се нарича негови сѣрбизми.

Общопознато е, че въ царуването на Симеона († 927), Македония, както и сръбскитѣ земи съставяха частъ отъ Българското царство. При царь Петра, наследника на Симеона, сърбитѣ сполучиха да се освободятъ и да образуватъ отдѣлна държава, която управляваше великиятъ жупанъ Чеславъ Клонимировичъ. Наскоро слѣдъ това днешна Македония се отцѣпи отъ царството на Петра и образува отдѣлна държава подъ управлението на Самуила. И какво виждаме? Държавата на Чеслава биде наречена сръбска, когато Самуиловата, центърътъ на която се намиралъ въ самото сърдце на днешна Македония (въ Воденъ, Мъгленъ, Охридъ), биде наречена българско царство. Пита се: ако македонскитѣ словѣни се считаха за нѣкое отдѣлно словѣнско племе, съвършено различно отъ словѣнското население на Тракия и долна-Мизия, защо тѣ нарекоха царството си българско и сами се признаваха тогава, както ще видимъ по-долу, за българи? Ако македонскитѣ словѣни бѣха сръбско племе, какво имъ бъркаше да наричатъ царството си сръбско, както биде наречено великото жупанство на Чеслава? — Сществуването на Самуиловото българско царство е единъ пагубенъ фактъ за защитницитѣ на старосръбската теория, и тия защитници, които добрѣ знаятъ това, се силятъ да твърдятъ на всички, че Самуилъ не се наричалъ царь български, а словѣнски, защото така го титулувала една сръбска хроника. Обаче това твърдене е съвършено смѣшно. Извѣстни лѣтописци наричатъ така сжщо словѣнска Руската империя, Чешското кралство, Полското кралство и дори Сръбското. Може ли съ това да се докаже, че руситѣ, поляцитѣ, чехитѣ и сърбитѣ не сж руси, поляци, чехи и сърби, а словѣни? Ако единъ лѣтописецъ нарича Самуиловото царство словѣнско, то всички други документи, които споменуватъ за него, наричатъ го всѣкога и постоянно българско царство. Така го титулуватъ не само отдѣлни исторически свидѣтелства, но още и официални актове, каквито сж, напимѣръ, извѣстнитѣ грамоти на императора Василия Българоубийца, папскитѣ регистри, титлата на Охридското архиепископство (патриаршия), грамотата на българския болѣринъ Пенчо (Pincius), който е билъ братовчедъ Самуиловъ, отъ 994 год. и пр., и пр. Трѣбва ли още да напомнимъ, че византийскитѣ императоръ Василий II, който разруши Самуиловото царство, биде нареченъ Βουλγαροκτόνος, Bulgarcida, Българоубийца? При таково свидѣтелство

само едно грубо невѣжество или прѣднамѣрено упорство може да каже, че царството на Самуила не е било българско.

Но да оставимъ епохата на Самуила и да отидемъ по-нататѣкъ въ XI. и XII. вѣкъ: срѣщатъ се много свидѣтелства и исторически паметници, които защитниците на теорията за Стара-Сърбия повидимому не знаятъ, иначе тѣ биха се осмѣлили да измислятъ така също нѣщо противъ тѣхъ. Въ 1019 г. Самуиловото царство биде присъединено къмъ Византийската империя, отъ тогава и до края на XII. вѣкъ днешна Македония, както и другитѣ български области, Мизия и Тракия, оставаха подъ византийска власт, подъ която тѣ прѣтърпѣха много злини и бѣдствия. Едно толкова дълго робство не можеше да прѣмине безъ да намали българската народностъ. И наистина, българското име прѣзъ тия два вѣка изчезна въ повечето мѣста и дори въ самата си люлка, именно въ дунавска България. Въ XI. и XII. вѣкъ също така рѣдко се споменува за българитѣ въ Мизия и Тракия, повечето писатели и пътешественици, византийски и западно-европейски, отъ това врѣме наричатъ жителитѣ на тия страни мизийци, власи, скити, печенѣзи, комани и пр. Но за отбѣлѣзване е това, че прѣзъ тия злополучни за българската народностъ вѣкове българщината, българското име сможаха по-добрѣ да се запазятъ въ Македония. Тамъ станаха първитѣ български революции противъ византийцитѣ за възстановяване на българската политическа независимостъ. Ние тукъ говоримъ за възстанията отъ 1040 и 1073 г., върху които безполезно е да се спираме, защото историята имъ и българскиятъ имъ характеръ сж твърдѣ добрѣ извѣстни. Ще забѣлѣжимъ само, че въ второто отъ тия възстания македонскитѣ българи поискали помощъ отъ сръбския кралъ (тогавашния дуклянски) Михаила Воиславичъ, комуто тѣ обѣщали да признаятъ сина му, Константина Бодинъ, за свой царь. Константинъ Бодинъ побързалъ да дойде въ западна България съ една войска отъ 300 сърби, но византийцитѣ сполучиха да го взематъ въ плѣнъ и да потъпчатъ възстанието. Всички лѣтописци, които говорятъ за това възстание, центърътъ на което бѣше Скопската областъ, казватъ изрично, че това е било българско възстание. И българското национално съзнание било тъй развито, че, викайки сръбина Бодина да имъ стане началникъ, тия възстанници го накарали да се нарича български царь

и дори още да приеме името Петъръ, както се казваше Петъръ Делянъ, храбриятъ народенъ воевода на прѣдишното българско възстание (въ 1040 г.). — Нека споменемъ още, че прѣзъ тия злополучни за българщината вѣкове само македонцитѣ бѣха ония, които се борѣха така сжщо и за българската църковна автономия, която византийското правителство бѣше ограничило, слѣдъ като бѣ почнало да назначава на българския патриаршески прѣстолъ гърци архиепископи. На одного отъ тия гърцки архиепископи, именно на знаменития Теофилактъ (1084—1107), българитѣ отъ Охридъ, Мокряни и други (въ днешна Македония) задаваха такова главоболие, че той билъ принуденъ да се изрази тѣй въ писмата си: „българската природа е свѣрталище на всѣкакъвъ видъ злини; и она, който има въ ржцѣтѣ си каква-годѣ власть надъ българитѣ, трѣбва всѣкога да има прѣдъ очитѣ си образитѣ (идолитѣ) на войната“. Ето дождѣ македонскитѣ българи бѣха наплашили архиепископа Теофилакта и то, защото той имъ бѣ натрапенъ отъ византийското правителство въпрѣки формалото съдържание на грамотитѣ, съ които императоръ Василий Българоубийца бѣ подтвърдилъ старитѣ правдини на българската църква.

Византийскитѣ и западно-европейскитѣ писатели Михаилъ Пселлъ, Кекавменъ, Николица, Никифоръ Вриений, Анна Комнина, архиепископъ Теофилактъ, Иванъ Скилица, Георги Кедринъ, Зонара, Годфридъ Малатера, Раймондъ д'Ажилъ, аббатъ Робертъ, Петъръ Тудебадъ, Вилхелмъ Тирски и пр. и пр. — всички тия писатели, които сж живѣли въ XI. и XII. вѣкъ и отъ които нѣкои бѣха пжтували по днешна Македония, — всички наричатъ тая страна българска, а жителитѣ ѝ българи. Българска земя (Bolgaria) я наричатъ така сжщо старитѣ норвежки саги, които разказватъ за прѣминаването на норвежскитѣ кръстоносци прѣзъ Балканския полуостровъ въ 1154 год. Тукъ ние ще отбѣлѣжимъ мимоходомъ, че прочутиятъ норвежски принцъ Харалдъ, който спомогна на византийцитѣ да потѣпчатъ македонското възстание въ 1040 г., се нарича въ старитѣ скандинавски пѣсни *Bolga-ga-brennir* — разрушителъ на България. — Нѣкои отъ приброенитѣ по-горѣ писатели споменуватъ сжщо и за сѣрбитѣ, но тѣ споменуватъ ясно, че сѣрбската земя се намирала вѣнъ и доста далечъ на сѣверъ отъ днешна Македония. Така, Анна Комнина забѣлѣзва, че около края на XI. вѣкъ пограниченъ

градъ между България и Сърбия билъ Липений (Λιπένιον), който билъ разположенъ на мѣстото, гдѣто сега се намира градчето Липлянъ въ сѣверната часть на Косово-поле. Това свидѣтелство се потвърждава отъ думитѣ на Ивана Скилица, който казва, че сѣрбско-българската етнографическа граница въ 1073 г. е минавала прѣзъ Прищина. Вилхелмъ Тирски, който е живѣлъ въ XII. вѣкъ и е пътувалъ по Сърбия, както и по днешна Македония (около 1069 г.) и посѣтилъ Охридъ и Битоля, дава особено подробни свѣдѣния по тоя въпросъ. Той описва Сърбия като страна гориста и малко достъпна, разположена между Далмация, Маджарско и Иллирия. Населението било твърдѣ диво (*incultus, absque disciplina*), живѣло въ планинитѣ и въ горитѣ, не обработвало земята (*agriculturae ignarus*), а се занимавало само съ развъждане на добитѣкъ. — За българитѣ пѣкъ Вилхелмъ Тирски казва, че тѣ имали твърдѣ обширна земя, че тѣ населявали цѣлата територия, която се простира отъ Дунавъ до Цариградъ и до Адриатическо море.

Освѣнъ споменатитѣ вече свидѣтелства ние сме длъжни да припомнимъ още и слѣдното: извѣстно е, че македонскитѣ словѣни почитали отъ старо врѣме св. Климента Велички като свой проповѣдникъ, учитель и патронъ. Въ XII. вѣкъ се появиха въ Македония двѣ житиета на св. Климента: едно кратко и друго пространно. И двѣтѣ тия житиета прославятъ св. Климента като български проповѣдникъ, като български покровитель и чудотворецъ. Пространното житие се завършва съ една умилителна молитва, която, както се види, била е много повтаряна въ Македония. Тая молитва призовава великия проповѣдникъ на българската земя да запази нейнитѣ български питомци отъ всѣко зло, да даде миръ на българската народность и пр. Ние искаме да кажемъ, че житиетата на Климента, които били написани въ XII. вѣкъ въ Македония, наричатъ тая страна българска и жителитѣ ѝ българи.

И тѣй, до края на XII. вѣкъ никакво сѣрбско настаняване не е станало въ Македония, нито пѣкъ е било направено отъ страна на сѣрбитѣ пѣкое опитване за завоеванието на тая земя. Тѣ почнаха да правятъ такива опитвания къмъ края на XII. вѣкъ, именно отъ врѣмето на Стефана Неманъ. Обаче тия опитвания останаха безплодни до врѣмето на Стефана Милутинъ, който почна да царува въ Сърбия слѣдъ.

1282 г. Това се доказва ясно отъ исторически свидѣтелства, които ние трѣбва да разгледаме по-подробно, защото защитниците на старо-сръбската теория не обръщатъ доста внимание върху тѣхъ, или по-добрѣ, тълкуватъ ги твърдѣ невѣрно.

Къмъ 1183 г. Стефанъ Неманъ се съюзи съ „краля на Маджарско“, т. е. съ маджаритѣ и нападна нѣкои отъ западнитѣ български области, които се намираха тогава подъ византийска власть. Въ тая епоха сърбитѣ бѣха дошли съ маджаритѣ прѣзъ Нишъ до София, която Стефанъ Неманъ, споредъ думитѣ на сина му Стефана Първовѣнчани, „подложи на общо разорение и опустошение“. Между това византийцитѣ наскоро се помириха съ маджаритѣ и се оттеглиха, като задлъжиха и сърбитѣ да направятъ сжщото. Слѣдъ двѣ или три години избухна въ Търново българското възстание, което много обезпокои Византийската империя. Стефанъ Неманъ побърза да се възползува отъ това и нападна съсѣднитѣ на Сърбия византийски владѣния. Той лесно завоюва нѣкои отъ тѣхъ; между другитѣ той завзе една часть отъ сѣверна Македония: Скопие, Кюстендилъ, Земенъ-градъ (крѣпость Земенъ, разположена на р. Струма, въ околноститѣ на село Скавица на сѣверъ отъ Кюстендилъ), Перникъ и града Стобъ¹⁾. Нѣкои нови сръбски историци твърдятъ, че Стефанъ Неманъ присъединилъ всичкитѣ тия области къмъ сръбската държава, въ която тѣ останали до началото на XV. вѣкъ, т. е. въ течение на повече отъ двѣстѣ години. Това твърдение е съвсѣмъ лишено отъ основание. Не само византийскитѣ историци, но и старитѣ сръбски исторически свидѣтелства показватъ по единъ очевиденъ начинъ, че Стефанъ Неманъ не можилъ да удържи горѣ-казанитѣ области и билъ принуденъ да се откаже отъ тѣхъ. — Въ 1191 г. византийскитѣ императоръ Исаакъ, нѣколко мѣсеци слѣдъ злополучния му походъ срѣщу възстааналитѣ българи отъ дунавска България, потеглилъ срѣщу Стефана Неманъ и лесно го принудилъ да се отдръпне и да се откаже отъ широкитѣ завоевания, които той бѣ направилъ въ прѣдѣлитѣ на Византийската империя. Вънъ отъ всѣко съмнѣние е това, че тукъ византийцитѣ сж били подпомогнати отъ маджаритѣ, на които не допадало, дѣто Стефанъ Неманъ

¹⁾ Градъ Стобъ не е Щипъ, както твърдятъ сръбскитѣ историци; градътъ Стобъ се намиралъ на югъ отъ Дупница, недалечъ отъ устието на р. Рила, дѣто се паира днесъ село Стобъ.

се стараелъ да разшири владѣніята си на своя собствена глава и за своя собствена смѣтка. Отъ обширнитѣ завоевания, които сѣрбитѣ бѣха направили тогава на юго-изтокъ отъ държавата си, тѣмъ остана само една часть отъ Нишката область, Призренската область, сѣвернитѣ покрайнини на Косово-поле, дѣто се намирали градоветѣ Липлянъ и Морава, и, може би, една часть отъ областта на Враня. Че сѣрбитѣ сж могли да запазятъ колко-годѣ тия страни подъ властѣта си, говори ни твърдѣ ясно самъ Стефанъ Неманъ въ една отъ грамотитѣ, които той бѣ издалъ двѣ или три години прѣди смъртѣта си, когато се бѣ вече отказалъ отъ мирскитѣ работи и живѣше като монахъ въ Хилендарския мѣнастиръ. Въ тая грамота, прѣброявайки, колко и какви земи билъ присѣдинилъ къмъ сръбската държава, Стефанъ Неманъ между другото казва: „И приобрѣтохъ ѿдъ грѣчьске земле Лабъ с Лыпланемъ, Гълбочицоу, Рѣке, Загрѣлатоу, Лѣвьче, Бѣлицоу, Лепеницоу.“ — Това свидѣтелство на Неманя се подкрѣпя и отъ свидѣтелството на сина му св. Сава, който се изразява така: „И приобрѣте . . . отъ грѣчьскиѣе земле Патьково, Хвостно вѣсе и Подримине, Костръць, Дръжьковиноу, Ситьницоу, Лабъ, Липлянъ, Гълбочицоу, Рѣке, Оушькоу и Поморавине, Загрѣлатоу, Лѣвьче, Бѣлицоу“. (За да бждемъ кратки, ние ще забѣлѣжимъ мимоходомъ, че всички тукъ изброени мѣста се намирали въ областта на Призренъ, Нишъ и Косово-поле). За войнитѣ и разпритѣ на Стефана Неманъ съ византийцитѣ говори сжщо доста подробно вториятъ му синъ Стефанъ Първовѣичани. Ние намираме за добрѣ да го цитираме *in extenso*: „Пришьдъ бо прѣподобни светы Сумеоу съ оугърскимъ кралемъ, и доиде до града рекомаго Сръдѣца, и въ сѣкроушение постави него и въ ѿпоустѣнине коньчноѣ. Възвращьшоу же се ризѣ оугърскомуу въ своеѣ иемоу владычество, ѿнъ же светы ѿтвращь се ѿтъ него, иде съ силою своею на градъ Перьникъ, и тѣ сѣкроушивъ силою своею и въ ѿпоустѣнине сътвори и, и градъ Стобъ, и градъ Земльнъ, и градъ Вельблоуждъ, и градъ Житомитьскъ, и градъ Скъпль, и градъ Лѣшьскъ оу дольніемъ Полозѣ, и градъ Градьць, и градъ Призрѣнъ, и градъ славны Нишъ, и градъ Сврльигъ, и градъ Равный, и градъ Козль. Тѣхъ градовъ сѣкроушъ и до коньца ѿснованиа ихъ искорѣни и не ѿста бо ками на камени, иже не сѣкроушише се, иже и не въздвигоше се и до сего дѣне. И земляе ихъ и богатъ-

ствина ихъ и славою ихъ прѣложи въ богатство и въ славою ѡтчѣствина своего, и въ славою вельможъ и людеи своихъ. Приложи же къ земли ѡтчѣствина своего ѡбласть Нышѣвскоую до коньца, Лыпланъ же и Моравоу и глаголемы Врани, Призрѣнскоу же ѡбласть и Полога ѡба до коньца съ мегами своими. И прѣбываше въ благодарени Божии и въ молитвахъ днь и ноць“. Отъ тоя надуть разказъ се види, че Стефанъ Първовѣнчани твърдѣ много прѣувеличва подвизитѣ на баща си; но при това прѣувеличване той не скрива, че Стефанъ Неманъ не можилъ да удържи въ рѣцѣтъ си Скопие, Велбуждъ (Кюстендилъ) и другитѣ си завоевания въ сѣверна Македония, завоевания, които той се бѣ задоволилъ да разсипи, разруши и ограби. — При такива свидѣтелства на самага Стефана Неманъ и на сина му, човѣкъ може само да се очудва, като чете въ сръбскитѣ официални вѣстници и извѣстни сръбски политически брошури твърдения като слѣднето: „И тѣй ние видимъ въ послѣдната четвъртъ на XII. вѣкъ Дардания (Скопската областъ) съ подраздѣленията на сегашния Софийски пашалѣкъ въ сръбски рѣцѣ, въ които тя остана изцѣло до 1457 г.“ Съ подобно твърдение и днешнитѣ сръбски политици твърдятъ, че Стефанъ Неманъ се билъ силилъ да завоюва сѣверна Македония, защото туземното население ужъ било сръбско. Напротивъ, горѣ-приведенитѣ сръбски свидѣтелства ясно показватъ, че Стефанъ Неманъ не е дори и мислилъ да търси нѣкакви-си сърби въ сѣверната частъ на днешна Македония.

Ние цитирахме по-горѣ купъ исторически свидѣтелства, които несъмнѣнно доказватъ, че словѣнското население въ Македония изобщо и дори въ сѣверната ѣ частъ до врѣмето на Стефана Неманъ, било българско. Тукъ считаме за умѣстно да приведемъ още едно свидѣтелство, което точно датира врѣмето, когато Стефанъ Неманъ се опитвалъ да завоюва Софийската областъ и сѣверна Македония. Това свидѣтелство е на извѣстния германски пѣтешественикъ Ансберта, който въ 1189 г. миналъ прѣзъ Сърбия и България прѣзъ врѣмето на кръстоносния походъ на германския императоръ Фридриха Барбаруса. Той ни е оставилъ цѣлни свѣдѣния за сръбскитѣ работи въ тая епоха. Между другото Ансбертъ говори доста подробно за сраженията на Стефана Неманъ и за завоеванията му въ Софийската областъ и въ сѣверна Македония. Въ всѣки случай той тъкмо казва, че покрайнитѣ, които Неманъ билъ отнелъ отъ византий-

цитѣ, били български покрайнини и съставяли частъ отъ българската земя. Въ единъ насажъ, като отбѣлѣзва, че българското възстание въ придунавска България потресло Византийската империя, Ансбертъ казва, че сѣрбскитѣ владѣтели побързали да го използватъ и да подчинятъ една частъ отъ България (*partem Bulgariae sue ditioni subjugaverunt*). На друго мѣсто Ансбертъ забѣлѣзва, че Стефанъ Неманъ прѣзъ януарий 1190 г. воювалъ срѣщу византийцитѣ въ България (*cum grandi labore et bello in Bulgaria intentum*).

По-нататкъ. Когато византийскитѣ императоръ Исаакъ изгони (1191 г.) сѣрбитѣ отъ областитѣ на Софiя, Кюстендилъ и Скопие, тия области останали за твърдѣ малко врѣме подъ византийска власть. Отъ сжщата година (1191), нѣколко мѣсеца слѣдъ завръщането на императора Исаака отъ похода си срѣщу сѣрбитѣ, ние намираме вече Софiйската областъ съ главния ѝ градъ въ ржцѣтѣ на българския царь Асѣня. Скоро слѣдъ това той покорява и града Стобъ, отдѣто прѣзъ 1191—1192 години българското възстание се распространило по цѣла източна Македония до Сѣръ и Амфиполисъ. — Прѣзъ царуването на Асѣновия братъ Калояна и дори прѣди 1204 г., т. е. прѣди падлата на Византийската империя отъ латинцитѣ, ние намираме въ прѣдѣлитѣ на Българското царство не само Нишъ, но още и Кюстендилъ, Скопие, съ цѣла сѣверна и срѣдня Македония до градоветѣ Струмица и Просѣкъ. Прѣписката на Калояна съ Инокентия III. и тогавашниятъ византийски писателъ Никита Акоминатъ установяватъ това по единъ доста ясенъ начинъ. Свидѣтелството на тия авторитетни исторически извори ни показва сжщо, че отъ завоеванията си въ сѣверна Македония Стефанъ Неманъ не можилъ нищо да присѣдини къмъ земята на отечеството си. И забѣлѣжително е това, че византийцитѣ, които бѣха отблѣснали тѣй лесно нападението на сѣрбитѣ върху тия страни, не можаха да попрѣчатъ на присѣдинението имъ къмъ Българското царство, макаръ че маджаритѣ имъ бѣха дошли тогава на помощъ, макаръ че Византия употрѣби военни мѣрки и други такива, като опитването да създаде въ Македония едно отдѣлно княжество подъ управлението на българския воевода Стрѣзо. Знаино е, че тоя васалъ отхвърли всички византийски блага и съ помощта на Калояна се постарà да освободи отъ византийската власть другитѣ македонски области до Тессалия. — Слѣдъ по-

дѣлата на Византийската империя отъ латинцитѣ въ 1204 г., почти цѣла Македония се прѣдаде на българския царь Калояна, който, както е извѣстно, умрѣ подъ стѣнитѣ на Солунъ.

Слѣдъ смъртъта на Калояна на българския прѣстолъ се покачи узурпаторътъ Борилъ, когото много отъ българитѣ не искаха да признаятъ за свой царь. Резултатътъ отъ това бѣха голѣмитѣ безредици въ Българското царство, безредици, въ които Стефанъ Първовѣнчани, синъ и наслѣдникъ Неманевъ, помогна на българскитѣ бунтовници противъ Борила съ надежда да завладѣе една часть отъ българскитѣ владѣния. Тия нѣща ни сж разказани отъ самага Стефана Първовѣнчани и отъ другъ единъ сърбинъ, неговъ съврѣменникъ, Теодосий. Разказътъ и на двамата е кратъкъ, но отъ тѣхнитѣ думи може доста добрѣ да се схване работата. Единъ отъ най-вѣрлитѣ врагове на узурпатора Борила билъ горѣ-споменатиятъ български воевода Стрѣзо, който билъ близъкъ роднина на покойния царь Калоянъ и неговъ васалъ въ Македония. Борилъ се старалъ всѣкакъ да отстрани по нѣкой начинъ своя опасенъ неприятель и успѣлъ, както се види, да го изгони изъ владѣнията си. Стрѣзо отишълъ въ Сърбия при Стефана Първовѣнчани, у когото намирали тогава убѣжище и други нѣкои бунтовници противъ българския владѣтель Борила. Стефанъ Първовѣнчани приелъ Стрѣза твърдѣ добрѣ и му помогналъ да завоюва една часть отъ Българското царство, половината, тъкмо оная, дѣто се намира градътъ Просѣкъ (на ю. отъ Велесъ) и която се простирала „до Солунъ и Охридъ“ (Теодосий). Ето що казва самъ Стефанъ Първовѣнчани по тоя поводъ: „Единомоу бо отъметъникоу отъ тогожде племене гоѣи, нарекомаго бльгарьскаго, отлоучышоу се на западъ въ владычествию моемоу, рекомоумоу Стрѣзоу, иже насилень отъ сего злааго законопрѣстоупьника, брата ѣго (Борила). **Ю**гоже принемъ ѣако сына възлюбленаго, въскрьмихъ ѣго и схранихъ ѣго неврѣждена отъ находещеѣ погибели и отъ заколениа ѣго. на всакъ бо днь (Борилъ) прошаше и, да огниемъ съжежеть тѣло ѣго, или протешеть на четири чести и повѣситъ по стьгнамъ градънымимъ оудръжавъ же и азъ въ роукоу своеюу, и съ всею силою моею и отѣхъ ѣе и прѣдахъ ѣмоу поль царьствина бльгарьскаго. и оутврьдихъ и въ градѣ глаголемѣмъ Просѣкъ, иже прѣбысть славно въ дни своеѣ, подьдръжещоумоу ми власть ѣго, и освещающоу отъ всѣхъ обидещихъ ѣго“.

Нѣма никакво съмнѣние, че за тия услуги Стрѣзо се е задължилъ да признае върховната власть на Стефана Първо-вѣнчани, да бѣде неговъ васалъ; но той не издържалъ думата си и побързалъ да се помири съ Борила и да прѣмине на негова страна: „примири бо себе къ грѣкомъ и къ своимъ готѣомъ (българитѣ) присвоиль се“ (Геодосий). И наистина, около 1211 г. ние вече виждаме, че Стрѣзо заедно съ Борила води война противъ латинцитѣ въ околноститѣ на София. Слѣдъ горнитѣ думи относително Стрѣза Стефанъ Първо-вѣнчани казва: „оуты и оутльстѣ, и ѡтвърже се възлюбленъ, забы ѡ Бозѣ воспитавшаго и. динаволоомъ наваждень ѡтвърже се, и крамолоу въздвиже на ме, и начеть готовити се, да въздасть ми злаа за благаа, и ѡзлобитъ ме и ѡтчѣствнѣ мое“. Съ това се ограничи това безплодно опитване на сърбитѣ да придобиятъ каква-годѣ власть въ Македония чрѣзъ българския ренегатъ.

Слѣдъ това сърбитѣ не възобновиха за дълго врѣме (впрочемъ и не можеха) подобни опитвания. Къмъ края на Борилото царуване почти цѣла Македония падна подъ властью на епирскитѣ деспоти Михаила и Теодора Комнина, които въ това врѣме бѣха успѣли да създадатъ на Балканския полуостровъ обширна държава, която се простираше отъ брѣговетѣ на Адриатическо море до Одринъ. Тая епирска държава биде разкъсана на части чрѣзъ знаменитата побѣда при Клокотница (на брѣга на Марица), одържана въ 1230 г. отъ Иванъ Асѣня, който отново присъедини цѣла Македония и дори цѣла Албания къмъ Българското царство. Слѣдъ смъртьта на Иванъ Асѣня (1241) никейскитѣ (византийскитѣ) императоръ Иванъ Батаци сполучи около 1246 г. да отнеме отъ малолѣтния му приемникъ Калимана цѣла Македония, отъ която една часть биде присъединена отново къмъ Българското царство въ 1256 г. (при Михаила Асѣня), но за твърдѣ кратко врѣме. Къмъ 1257 г. избухна голѣма война за Македония между никейския императоръ Теодора Ласкариса и епирския деспотъ Михаилъ II. Прѣзъ тая война, която се продължава около четири години, македонцитѣ промѣниха много пжти повелителя си, докато Михаилъ Палеологъ, новиятъ никейски императоръ (1259—1282), който възстанови Византийската империя, сполучи да закрѣпи сжщо византийската власть въ Македония. Въ течение на двадесетъ години, които изтекоха отъ смъртьта на българския царъ

Иванъ Асѣня и до покачването на прѣстола на византийския императоръ Михаила Пелеологъ, македонцитѣ прѣтърпѣха доста неволи и изпитаха доста промѣни въ политическата си съдба. Ние имаме твърдѣ любопитни свѣдѣния за тогавашното имъ положение, както и за моралното имъ състояние. Тия свѣдѣния сж оставени отъ извѣстния византийски историкъ Георгия Акрополитъ, който прѣзъ тия години живѣлъ и пжтувалъ дълго врѣме по Македония и дори въ 1257 г. билъ неинъ граждански управителъ. Акрополитъ описва македонцитѣ като твърдѣ убити морално и твърдѣ индеферентни спрѣмо политическата си съдба. „Жителитѣ на Дѣволъ, казва той, на Охридъ, Преспа, Пелагония, Соска, Молиса и изобщо въ западната частъ на Балканския полуостровъ сж такива, че тѣ лесно се прѣдаватъ на всички, защото не желаятъ да излагатъ на опасностъ живота и имота си“. При такова едно положение честитѣ политически промѣни, които ставаха въ тѣхната земя прѣзъ XIII. вѣкъ, намалиха македонското население. Обаче и въ подобно деморализирано състояние македонцитѣ не забравяли, че тѣ сж българи и много пжти изказвали желание да се намиратъ подъ властта на българскитѣ царе, които тѣ считали за свои. Акрополитъ въ хрониката си на много мѣста споменува за тия желаня.

Прѣзъ годинитѣ, за които тукъ става дума и въ течение на които произлизаха голѣми борби за Македония между българи, латинци, византийци и епиротци, сърбитѣ се държеха на страна. Единъ само пжтъ тѣ се намѣсиха въ тия войни, именно въ 1257 г., когато се почна война за македонскитѣ области между никейския императоръ Теодора Ласкариса и епирския деспотъ Михаила II. Тогавашниятъ сръбски кралъ Урошь I. се възползувалъ отъ нея и съ единъ отрядъ отъ 1000 души нахълталъ въ Македония, достигналъ до Прилѣпската равнина, дѣто той разбилъ единъ малкъ византийски отрядъ. Горѣ-казаниятъ Георги Акрополитъ, който тогава случайно се намиралъ въ Прилѣпъ и билъ очевидецъ на голѣмитѣ грабежи и опустошения, извършени отъ Урошевата банда въ Прилѣпската равнина, говори за това нападение въ Македония; но той не ни казва, колко врѣме то е траело, и никой другъ отъ византийскитѣ или сръбскитѣ хронисти не споменува за него. Обаче не подлежи на никакво съмнѣние, че нито тогава, нито пжкъ по-късно Урошь не можа да распро-

страни сръбската власт въ посока къмъ Македония. Ние имаме автентични свѣдѣния, които свидѣтелствуватъ, че дори слѣдъ смъртта на Уроша, когато на сръбския прѣстолъ се покачи вториятъ му синъ Стефанъ Милутинъ въ 1282 г., сръбската граница отъ-къмъ тая страна се намирала въ околноститѣ на Липлянъ на Косово-поле, дѣто я бѣ оставилъ Стефанъ Неманъ въ края на XII-вѣкъ. Това доказва и свидѣтелството на сръбския архиепископъ Даниилъ, който е живѣлъ въ врѣмето на Стефана Милутина и който изрично казва, че, когато Стефанъ Милутинъ завладѣлъ сръбския прѣстолъ, „владичеството на гръцката империя се допирало до градеца нареченъ Липлянъ“ (на Косово-поле).

Ето какво се получава отъ историческитѣ данни на една неоспорима достовѣрностъ за сношенията на Сърбия съ Македония до послѣдната четвъртъ на XII. вѣкъ. Нека читателитѣ сами сѣдятъ, доколко сж добросвѣстни сегашнитѣ сръбски писатели, които въ името на историята твърдятъ налѣво и надѣсно, че словѣнското население на Македония било отъ незапаметни врѣмена сръбско и че сѣверна Македония (Скопие, Кюстендилъ, Щипъ и пр.) е влизала отъ XII. вѣкъ въ границитѣ на сръбската държава.